

Bagosi József

1947-ES FARSANGI BETYÁROS BERETTYÓSZÉPLAKON

A Bihar megyei Berettyószéplak jelenleg Margitta után a Berettyó-völgyi települések közül a második legnagyobbnak tekinthető. Először 1291-ben említik írásos dokumentumok. A Turul nembeli Széplaki Lőrincet tudjuk első birtokosának. A tatár pusztítások után újból benépesítik a falut. 1327-ben I. Károly védelmébe vette, ezzel is elősegítette a betelepítését.

Id. Bagosi József még emlékszik arra a betyáros jelenetre, amellyel 1947 telén járták a házakat. Ötven évvel ezelőtt, a hideg téli esteken furcsa csapat bolygatta meg a szövő-fonó, málét fejtő és mézzel, cukorral ízesített főtt szemes tengerit evő berettyószéplakiak békés estéit. Így mondja el a gondosan megszervezett koreográfia szerinti jeleneteket. *„Hét magas termetű fiatal ember (Kálmán József vezér, id. Bagosi József, Bagosi Lajos, Sánta Mihály és Bagosi Sándor vagy Szabó Vince betyárok) állt össze, s az öregektől tanult szövegekkel és dalokkal ijesztgették a csendesen dolgozgató vagy beszélgető falusiakat. Az ijedelem végül nevetésbe, közös nótázgatásba csapott át.”*

Két férfi, akik közül az egyik terhes nőnek volt felöltözve (Kovács Mihály és egyik társa), ijedséget színelve rontottak be az előre megbeszélt házba. *„Bújtassanak el, bújtassanak el – kiabálták –, üldöznek a betyárok.”*

Mire a háziak felocsúdtak, a két bekergetett a ház közepén álló asztalt borította fel, a férfi az ágy alá bújt, majd a szekrényből dobálta ki a ruhákat, s oda próbált bebújni. A nő a vetett ágyba feküdt be.

„Jaj, meglesz, jaj, meglesz a gyerek!” – kiabálta a vetett ágyat szétzóró „terhes” asszony.

Közben a férj ismét az ágy alá bújt, s az asszonyt ágyastól borította fel.

Kintről a betyárok hangja hallatszott.

Az alvezér lépett be:

*Bejöttem az uraságnak házába,
betyárbandámat kint hagytam ajtajába.
Felkérem a házigazdát,
szíveskedjék beengedni a betyárbandát,
mert ha nem, felgyújtom a házát.*

A házigazda nem tagadta meg a bekéreztetést, főleg ha ilyen „fenyegetéseket hallott”.

Kintről már hallatszott a betyárok nótája:

Rózsa Sándor ha bemegy a kocsmába:

*Kocsmárosné édesem,
/:van-e bora, kedvesem:/
Van egy kicsi, de nem jó,
nem betyároknak való.
Nem vagyunk mi betyárok,
/:útonálló zsványok:/
/:Nem bántjuk mi a szegényt:/
/:csak a nagygazda legényt:/
/:Azt se bántjuk egyébert:/
/:csak a pénzes erszényért:!*

A megnyugtató nótá után bejöttek a betyárok. Körbe álltak. Középen a vezér. Lábukat széttették, hiszen ők voltak a marcona legények, akiket illett tisztelni.

A vezér következett:

*Vezér vagyok, annak tartom magamat,
a kocsmárosné viseli a gondomat.
Ha gondomat viseli, jól teszi,
mert részben hasznát tőlem veszi.*

Közben kiteszi igen erélyesen a perselyt az asztalra.

*Akkor perselyem lecsapom asztalára,
felkérem, szánjon bele valamit,
mert másképp kioltom életét.
Erre a gazda ijedtében mit teve:
perselyünket ezüsttel, arannyal megtöme.
Így indultunk utunkra.*

Ennek ismerik egy teljesebbnek tűnő változatát:

*Betyár vagyok, betyárnak tartom magamat,
csaplárosné viseli gondomat.
Részünkről sok hasznát elteszi.
A minap is bementünk egy úrnak házába,
perselyemet kivágtam asztalára.
Azt mondtam, abáljon bele valamit,
mert feláldo(zo)m életét.
Erre az úr is ijedtében mit teve?
Kített perselyem megtöme arannyal, ezüsttel.
Így eresztett utunkra.
El is mentünk dolgunkra.*

*A falutól nem messze
utánunk jött csendőröknek ezerede.
Csendőröknek egyikét, mely tiszt volt,
perselyemmel homlokon vágtam, hogy meghótt.
Alighogy kispaj lovamra felpattantam,
kispaj lovannak a jégen kitört a lába,
így maradtam egy szál ingbe-gatyába.
Szánj meg, uram, egy pár garassal.*

A fizetés után énekeltek még néhány betyárnótát.

Ezután a betyárokat a gazda borral kínálta. Mikor az utolsó megbeszélt nótát elénekelték, az üldözöttek indulhattak a másik házhoz *borogatni*.

Az itt ismertetett berettyószéplaki farsangi dramatikus játékhoz hasonlókát gyűjtött össze Szatmárban Ferenczi Imre és Ujváry Zoltán. Ők a betyárfarsangolót a dramatikus népi színjátszás szempontjából igen figyelemreméltónak tartják.

A szoba, ahol az egész farsangi játék lezajlik, ideiglenesen színpaddá alakul át, ahol a szereplők és a ház lakói helyezkednek el. A máskor spontán szemlélők itt aktív szereplőkké válhatnak, közbeszólásaikkal irányítják az előadás menetét, bátorítják vagy gátolhatják a játék kibontakozását.